

تحلیل راهبردی توسعه پایدار کشاورزی با تاکید بر پدافند غیرعامل تولید بذر

فرزاد کیان ارثی^{۱*}، پیمان دوامی^۲، محمدرضا نظری^۳، آیدین حمیدی^۴

۱- دانش‌آموخته دکتری اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران، ۲- معاون شرکت خدمات حمایتی کشاورزی استان البرز، کرج، ایران، ۳- استادیار مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر کرج، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران و ۴- دانشیار پژوهش سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مؤسسه تحقیقات ثبت کنترل و گواهی بذر و نهال، البرز، کرج

* farzad.kianersi89@gmail.com

²peymandavami@yahoo.com

³dmr.nazari@gmail.com

⁴a.hamidi@areeo.ac.ir

چکیده

امروزه توسعه پایدار کشاورزی به عنوان یکی از ضروریات و ملاحظات توسعه سرزمینی به شمار می‌آید. به عبارت دیگر در تداوم حیات انسانی، کشاورزی و تولیدات آن نقش بنیادی و راهبردی دارد. به منظور بررسی تحلیل راهبردی توسعه پایدار کشاورزی با تاکید بر پدافند غیرعامل تولید بذر طی دو سال زراعی ۹۶-۱۳۹۵ و ۹۸-۱۳۹۷ از روش نمونه‌گیری هدفمند غیراحتمالی استفاده شد. ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه و شامل ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان، بررسی ساز و کارهای پایداری بذور شامل ساز و کارهای حمایت از تولید داخلی (۲۰ گویه) و پایداریسازی شرکت‌های مرتبط با بذور (۲۰ گویه)، بخش نقاط قوت (۱۲ گویه)، نقاط ضعف (۱۰ گویه)، تهدیدها (۵ گویه) و فرصت‌ها (۹ گویه) که در مقیاس طیف لیکرت در چهار استان همدان، ایلام، کرمانشاه و لرستان مورد سنجش قرار گرفتند. نتایج نشان داد که راهبرد مناسب برای پیشبرد پایداری بذور کشاورزی با هدف پدافند غیرعامل، استراتژی تهاجمی است. در این راستا، راهبردهای افزایش اثربخشی دانش و اطلاعات کشاورزی از طریق بهبود مکانیسم‌های اطلاعاتی، تقویت سیستم تکثیرگری از طریق توسعه سازمانی تولیدکنندگان در زنجیره تولید و اصلاح بذر و ایجاد هماهنگی میان آنها و توانمندسازی تولیدات داخلی راهبردهای مناسب در قالب این استراتژی می‌باشند.

کلمات کلیدی: تولید بذر، توسعه پایدار کشاورزی، پدافند غیرعامل.

مقدمه

بخش کشاورزی بدلیل افزایش بر خورداری از رشد مستمر اقتصادی، تامین امنیت غذایی و ارز آوری و غیره در قیاس با سایر بخش‌های اقتصادی کشور از قابلیت‌های خاصی برخوردار و نقش حیاتی در اقتصاد ایران برعهده دارد. کشاورزی نوین نیز که با اشتغال بیشتر در واحدهای فرآوری همراهی شده [۴] عرضه خدمات و نهادهای بیشتری را در بازار به دنبال دارد [۵]. افزایش تولید از دو طریق بکارگیری عوامل تولید در سطح و افزایش تولید از طریق استفاده از تکنولوژی‌های موجود می‌باشد. نگاهی به وضعیت کشاورزی کشورهای در حال توسعه، گویای این واقعیت است که نبود شناخت کافی از امکانات و منابع تولیدی و پایین بودن بهره‌وری و تخصیص غیر اصولی عوامل تولید کشاورزی مخصوصاً عدم مدیریت صحیح سبب تحقق نیافتن هدف‌های توسعه کشاورزی در این گونه کشورها شده است [۳]. بذر، کلید یا رمزی برای تعریف نظام کلان کشاورزی است. بنابراین برای تحقق و دستیابی به اهداف کشاورزی پایدار، دسترسی به نهاده‌ها به‌ویژه بذر به‌عنوان مهم‌ترین اجزاء بنیادین برای تولید محصولات کشاورزی محسوب خواهد شد. در این راستا، روش‌های کشاورزی پایدار علاوه بر آن که می‌تواند نقش مثبتی در مدیریت اکوسیستم طبیعی بازی کند، این امکان را برای کشاورزان فراهم می‌کند که از بذرهای متنوع و تنوع ژنتیکی بالاتری بهره‌برند [۱]. بخش بذور و ثبت گواهی به‌دلیل نقش اقتصادی در کشور ما علیرغم چالش‌های پیش‌روی آن، از نظر امنیت غذایی، تامین مواد اولیه صنایع، اشتغال و افزایش درآمد به‌ویژه در سطح جوامع روستایی، بسیار حائز اهمیت است و جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد کلان دارد. همچنین با ناموفق بودن تجربیات چند دهه برنامه‌ریزی ایران در توسعه کشاورزی که علت اصلی آن تعیین نادرست سیاست‌ها و راهبردهای توسعه کشاورزی و بی‌توجهی در آینده‌نگری به‌عنوان رکن اصلی برنامه‌ریزی راهبردی در برنامه‌های توسعه‌ای

می‌باشد. بذر نقش منحصر بفردی را در تولید گیاهی دارد و سطح نهایی اثر بخشی سایر نهاده‌ها مانند کود و آب در تولید و محصول نهایی نیز بستگی به پتانسیل ژنتیکی و توانمندی‌های ذاتی بذر دارد. با توجه به اینکه بذر اندام تکثیر شونده در گیاه است، با انتقال مواد ژنتیکی از نسلی به نسل دیگر خصوصیات ژنتیکی والدین و یا ترکیبات ژنتیکی جدید را به نسل‌های آتی منتقل می‌کند. با توجه به اهمیت بذر در بین نهاده‌ها، بذر با کیفیت از یک رقم اصلاح شده و سازگار، می‌تواند محصول تولیدی کشاورز را تضمین نماید. شناخت اجزای راهبردی ضعفها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش رو در نهایت تدوین دور نمای توسعه بخش کشاورزی بسیار مهم و اجتناب ناپذیر است [۲].

پدافند غیرعامل بخش کشاورزی از زیرساخت‌های مهم و موثر توسعه پایدار است. منظور از پدافند غیر عامل کشاورزی، یکسری اقدامات پیشگیرانه با هدف کاهش میزان خسارات و تلفات احتمالی ناشی از تهدیدات (غیرزیستی و زیستی) و افزایش آستانه آسیب‌پذیری بخش کشاورزی است. به این ترتیب می‌توان میزان خسارات و تلفات احتمالی ناشی از تهدیدات را به حداقل ممکن کاهش داد. نقش پدافند غیر عامل ایجاد تجمیع امکانات و منابع و ارتقای آن در جهت جلوگیری و پیشگیری از حوادث و عوامل بحران ساز و مدیریت بحران‌های ناشی از حوادث و آلودگیهای زیستی است و در این راستا هماهنگی، هدایت، نظارت و مدیریت یکپارچه منابع و امکانات، استفاده از پتانسیل‌ها در حوزه‌های مختلف می‌تواند گام مهمی در به ثمر رساندن اهداف پدافند غیر عامل در بخش کشاورزی به عنوان اقدامات پیشگیرانه با هدف کاهش میزان خسارات و تلفات احتمالی ناشی از تهدیدات (غیرزیستی و زیستی) و افزایش آستانه آسیب‌پذیری بخش کشاورزی و زیرساخت‌های مهم و موثر توسعه پایدار باشد. هدف کلی این تحقیق، آسیب شناسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای بخش بذور کشاورزی در راستای دستیابی به توسعه پایدار کشاورزی با استفاده از تکنیک سوات صورت گرفت.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع تحقیقات پیمایشی است و شیوه گردآوری داده‌ها از نوع توصیفی - همبستگی است. ابزار اصلی تحقیق، پرسشنامه است و حاوی سه بخش سوالات شامل ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کارشناسان، بررسی سازوکارهای پایداری بذور که خود شامل دو بخش، ساز و کارهای حمایت از تولید داخلی (۲۰ گویه) و پایدارسازی شرکت‌های مرتبط با بذور (۲۰ گویه)، بخش نقاط قوت (۱۲ گویه)، نقاط ضعف (۱۰ گویه)، تهدیدها (۵ گویه) و فرصتها (۹ گویه) که در مقیاس طیف لیکرت در چهار استان همدان، ایلام، کرمانشاه و لرستان و از سطح خیلی کم تا خیلی زیاد مورد ارزیابی و سه سوال باز نیز در پرسشنامه مطرح گردید. از آمارهای توصیفی نظیر فراوانی، درصد، درصد تجمعی، میانگین، واریانس و ضریب تغییرات نیز برای تفسیر اطلاعات و مقایسه روابطه بین متغیرهای استفاده شد. برای تحلیل راهبردی پایدارسازی بذور کشاورزی راهبردی مبتنی بر عوامل محیط شامل نقاط قوت و ضعف درونی و فرصت‌های و تهدیدهای محیط بیرونی یک سیستم از روش تحلیل سوات و امتیاز دهی مبتنی بر طیف ۵ گزینهای لیکرت شناخت استفاده و ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) تعیین شدند. برای تعیین ضریب اهمیت هر یک از عوامل، میانگین و انحراف معیار دیدگاه پاسخگویان محاسبه و رتبه هر یک از عوامل با محاسبه ضریب تغییرات (CV) آنها تعیین و از روش وزن دهی جمع رتبه‌ای ضریب اهمیت هر یک از عوامل مشخص و با تقسیم بر مجموع کل نرمال سازی و ضریب اهمیت نهایی عوامل حاصل شد. سپس بر مبنای میانگین نمره نهایی هر یک از این عوامل چهارگانه، ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE) ترسیم و راهبرد دارای اولویت تعیین شد. در این چارچوب با مقایسه تطبیقی دو به دوی عوامل چهارگانه، این راهبردها تعیین می‌شوند. راهبردهای تهاجمی باید به طریقی تدوین شوند تا سیستم با استفاده از نقاط قوت داخلی از فرصت‌های خارجی بهره‌برداری کند. در راهبرد محافظه کارانه با بهره‌گیری از فرصت‌ها، نقاط ضعف را از بین می‌برند. در راهبرد تدافعی هدف کاهش نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدات محیط خارجی است و در راهبرد رقابتی برای احتراز از تهدیدها از نقاط قوت استفاده می‌شود. به منظور انجام محاسبات از نرم افزارهای Excel و SPSS استفاده گردید.

نتایج

توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

۷۲/۳ درصد از پاسخگویان مرد و تنها ۲۷/۷ درصد زن بودند. بیش از نیمی از آنها (۵۶/۱ درصد) در محدوده سنی ۴۶ سال و بیشتر بودند و کمترین آن‌ها نیز در محدوده سنی ۳۵ سال و کمتر بودند. نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که اکثریت پاسخگویان (نزدیک به ۵۰ درصد)

دارای سابقه ۲۱ سال و بیشتر داشتند. نزدیک به ۷۵ درصد آنها استخدام رسمی و حدود ۲۵ درصد استخدام قراردادی هستند. ۵۵ درصد پاسخگویان دارای مدرک دکترا و نزدیک به ۴۳ درصد در رشته اصلاح نباتات، ۲۸ درصد زراعت، ۱۰ درصد بیوتکنولوژی و حدود ۲۰ درصد نیز در مجموع در سایر رشته‌های ترویج و آموزش کشاورزی، باغبانی، خاک شناسی تحصیل کرده‌اند. نزدیک به ۶۲ درصد بین ۳ تا ۱۰ دوره آموزشی را شرکت کرده‌اند و اکثریت آنها به میزان زیادی با روش‌های تولید و اصلاح بذر آشنا هستند. نزدیک ۶۶ درصد، نوع سیستم اجرایی را ترکیبی از محقق محور و کشاورز محور دانسته‌اند. همچنین ۶۰ درصد نیز در سازمان‌هایی مانند تعاونی عضویت دارند. ۶۰/۴ درصد پاسخگویان، همسو شدن با اهداف کشاورزی پایدار مانند افزایش کیفیت بذور و محصولات تولیدی را بیشترین انگیزه برای بکارگیری اصول پایداری تولید در بخش بذور دانسته‌اند.

ماتریس ارزیابی محیط بیرونی و درونی

اولین قدم در تحلیل سوات، ارزیابی محیط بیرونی (شامل ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدها) و درونی (شامل ارزیابی نقاط قوت و ضعف‌ها) می‌باشد. نتایج بدست آمده از ارزیابی عوامل خارجی و داخلی تاثیرگذار بر ساز و کارهای دستیابی به پایداری بذر را در استان‌های همدان، ایلام، کرمانشاه و لرستان (جدول ۸ و ۹) نشان داد وزن فاکتورها^۱ پس از استاندارد سازی (وزن‌های بین صفر تا یک) بر اساس سطح اهمیت عوامل براساس گروه فوق از متخصصان از ۰/۱ تا ۱ محاسبه شده است که نشان دهنده قدرت یا ضعف (فرصت یا تهدید) برای ساز و کار پایداری بذور می‌باشد. عدد ۴ به معنی این است که واکنش عالی بوده است و عدد ۱ بدین معنی است که واکنش بسیار ضعیف می‌باشد. امتیاز ۳ و ۴ برای نقاط قوت و فرصت‌های ساز و کارهای پایداری بذور استفاده شده که نتایج نشان می‌دهد نقاط قوت و فرصت‌ها مهم (۴) و یا از اهمیت کمتری (۳) برخوردارند. امتیاز متفاوت به نقاط ضعف و تهدید که در آن امتیاز ۱ به عنوان ضعف و تهدید جزئی و امتیاز ۲ به عنوان ضعف و تهدید بیشتر و قوی‌تر مشخص شد. امتیاز وزنی یک عامل، نتیجه وزن عاملی است که با امتیاز ضرب می‌شود و امکان اولویت‌بندی را برای نقاط قوت و ضعف (فرصت‌ها و تهدیدها) فراهم می‌آورد. بدین ترتیب نمره کل وزنی عوامل خارجی و داخلی به ترتیب ۳/۲۵ و ۲/۶۴ حاصل شد. نمره وزنی کل در ارزیابی محیط بیرونی در دو بخش فرصت‌ها و تهدیدها، نشان دهنده برتری و بالای نمره کل وزنی فرصت‌ها نسبت به تهدیدها (۲/۸۴) می‌باشد و از طرفی نقاط قوت بالاتری نسبت به از نقاط ضعف (۲/۱۸) دارد. این موضوع نشان اهمیت نقاط قوت و فرصت‌های موجود در پایداری تولید بذور است. با بررسی میانگین و انحراف معیار هر گویه در هر بخش عوامل خارجی نشان می‌دهد که از بین فرصت‌های شناسایی شده، جهت ارزیابی محیط بیرونی و درونی، در بخش فرصت‌ها، بهره‌برداری لازم از ذخایر غنی ژنتیکی کشور در جهت تولید و خودکفایی بذر کشور به منظور کاهش وابستگی به سایر کشورها با میانگین (۳/۳۳) و امتیاز ۰/۴۸ مهم‌ترین فرصت و در بخش تهدیدها، گویه نفوذ شرکت‌های چند ملیتی در قالب شرکت‌های نیابتی و یا پوششی در کشور که با تحمیل بذرهای تولیدی با میانگین (۳/۶۷) و امتیاز ۰/۱ باعث کاهش توان رقابتی شرکت‌های تولید کننده بذر داخلی و مهم‌ترین تهدید شناسایی محسوب می‌شود. نتایج بدست آمده از محیط درونی و گویه شناسایی منابع و ذخایر ژنتیکی و بهره‌برداری با میانگین (۳/۳۲) و امتیاز ۰/۳۶ مهم‌ترین نقطه قوت درونی و گویه کمبود منابع مالی و سرمایه گذاری در بخش تحقیقات اصلاح بذر (ناکافی بودن اعتبارات و تسهیلات بانکی و بالا بودن بهره‌های بانکی) با توجه به هزینه بر بودن و زمان بر بودن پروسه اصلاح بذر) با میانگین (۳/۶۷) و امتیاز ۰/۰۸ مهم‌ترین نقطه ضعف را نشان داد. نتایج کلی و مقایسه میانگین عوامل داخلی و خارجی از دید کارشناسان در جدول ۱۰ درج گردیده است.

بحث

به طور کلی مشکلات و چالش‌های موجود در صنعت بذر شامل پراکندگی واحدهای تولیدکننده بذر، عدم وجود رابطه میان دولت و کشاورزان، تاخیر طولانی در پرداخت یارانه بذر، پایین بودن تکنولوژی دستگاه‌های فرآوری بذر، ناکافی بودن اعتبارات و تسهیلات بانکی و بالا بودن بهره‌های بانکی، رقابتی نبودن صنعت بذر، نبود انگیزه در بخش خصوصی و تعاونی برای ورود به عرصه اصلاح و معرفی ارقام جدید، بالا بودن هزینه تولید ارقام جدید و کمبود ارقام هسته‌های مرکزی بذر، کمبود امکانات و آزمایشگاه‌های مرتبط با تولید بذر، ضعف حمایت‌های مالی دولتی و خصوصی، محدودیت‌های تامین محصولات و خدمات پایدار، کمبود منابع انسانی در رابطه با تولید و اصلاح بذر، انحصار

¹ Factors Weight

گرای، مسائل قیمت گذاری نامناسب و کمبود اطلاعات به عنوان چالش های پیش روی توسعه پایداری در صنعت بذر معرفی شده اند که خود منجر به آسیب های اقتصادی همچون افزایش هزینه واردات، تغییر در قیمت های داخلی و ایجاد نوسانات ارزی کشور می شود و باید در سیاست گذاری ها مورد توجه قرار گیرند.

نتایج این تحقیق نشان داد که چهار استان مورد مطالعه (همدان، کرمانشاه، ایلام و لرستان) از نظر تولید و تامین بذور زراعی (گندم، جو و ذرت) در وضعیت مناسبی قرار دارند و به خوبی می توانند بذور مورد نیاز خود و استان های دیگر را تامین نمایند. به عبارت استان های همدان، لرستان، ایلام و کرمانشاه از ظرفیت های بومی خوبی برخوردار هستند و محققین و کشاورزان توانسته اند که از تنوع ژنتیکی، اراضی مورد نظر و پتانسیل موجود در هر استان به خوبی جهت تولید و تامین بذور محصولات استراتژیک (گندم، جو و ذرت) به خوبی استفاده کنند و بهره ببرند. از آنجا که کل بذور در این استان ها توسط نیروی داخلی و از طریق بذور رسمی و خودمصرفی تامین می شود، بنابراین شرکت های چند ملیتی فعالیت های خاصی در این مناطق نداشته اند و بر تولید بذور داخلی اثری نگذاشته اند. از طرفی، با این وجود استان های مورد مطالعه در زمینه تولید بذور صیفی جات نظیر پیاز، هندوانه و گوجه فرنگی با مشکلاتی روبرو هستند که باعث شده است ۷۰ درصد بذور از خارج از کشور بصورت وارداتی تامین شود و طی این چندسال، واردات بذور و عدم کشت بذور بومی در این بخش، این عوامل بطور طبیعی منجر به حذف بذور بومی و انقراض ذخایر ژنتیکی و بومی در مناطق مورد بررسی می شود که می توان با شناسایی و برنامه ریزی بلند مدت و تکیه بر بذور بومی و استفاده از پتانسیل ژنتیکی هر یک از استان ها بر مشکلات و عدم تولید کافی بذور سبزی و صیفی فائق آمد. بخش کشاورزی به عنوان یکی از زیر بخش های اساسی اقتصاد در فرایند توسعه نیازمند تخصیص بهینه منابع، امکانات و خدمات در جهت دستیابی به اهداف برنامه های توسعه است. یکی از رویکردهای مهم در مطالعه و برنامه ریزی کشاورزی، بررسی آمایشی نظام های تولید جهت شکل گیری و تبیین مسائل سیاست گذاری توسعه پایدار منطقه ای می باشد. مطابق با نتایج حاصل از سوالات باز پرسش شده از جامعه آماری، اولویت های ساز و کارهای ارتقای پایداری بذور از دید کارشناسان استان ایلام، آمایش زمین و شناسایی محصولات استراتژیک هر منطقه بود. بنابراین نیازمند به بررسی عمیق و دقیقی همراه با برآورد هزینه و شناسایی موانع تولید بویژه در رابطه با محصولات استراتژیک در منطقه و رفع مشکلات توپوگرافی می باشد. کارشناسان استان کرمانشاه بیشتر اشاره به زیرساخت های لازم در زمینه تولید و اصلاح بذر نمودند. این در حالی است که کارشناسان همدان، حمایت دولت از شرکت های خصوصی تولید ارقام و روش های جدید تولید ارقام بذری را مهم دانستند. کارشناسان لرستان نیز ایجاد بازارهای جدید و توسعه بازار را مهم ترین فاکتور بیان کردند از آنجا که توجه و تاکید بر بازار در حال رشد برای محصولات با ارزش است، کشاورزان مختلف زراعی می بایست منابع خود مانند (زمین و نیروی کار و غیره) و دست یابی به بازارهای مختلف را در نظر بگیرند. اینکه کدام کسب و کارها بیشتر امکان پذیر است و چه نوع تکنولوژی های مناسبی به آسانی قابل دسترسی است برای اینکه بطور موفقیت آمیزی محصولات و سایر خدمات را تولید و بازاریابی کنند. دسترسی داشتن به بازارهای معتبر و قابل اعتماد و اطلاعات بازار درباره محصولات و خدماتی که پتانسیل کافی اقتصادی برای تولید شدن و بازاریابی شدن را در مناطق مختلف آگرواکولوژیکی درون منطقه ای دارند. در زمینه مهم ترین آسیب ها، تهدیدها، مخاطرات در پایداری تولید بذر در بخش کشاورزی، کارشناسان استان ایلام، هزینه بالای تولید و مشکلات توپوگرافی زمین های کشاورزی جهت تولید محصولات با کیفیت را مهم ترین آسیب در این بخش شناختند ولی کارشناسان کرمانشاه، همدان و لرستان مهمترین آسیب ها را در زمینه های عدم استفاده صحیح از منابع ژنتیکی منطقه، واردات بذور خارجی، عدم وجود شرکت های خصوصی و دانش بنیان به تعداد کافی و وابستگی به منابع ژنتیکی خارجی، عدم توجه به منابع ژنتیکی داخلی دانسته اند. از آنجا که تحقیق، تولید، نوآوری و ارتقای کیفیت محصولات از اهداف مهمی است که در شرکت های دانش بنیان دنبال می شود و بهره گیری از نیروی انسانی متخصص با دارا بودن سطح بالای دانش اصلاح نباتات و استفاده از دانش فنی روز دنیا از ویژگی های این شرکت ها است و به گونه ای ضمن انجام تحقیقات به نژادی در داخل و خارج کشور ارقام را ضمن آزمون منطقه ای و استفاده از شیوه کوتاه کردن دوره رشد پروسه به نژادی را جلو می اندازند، بنابراین باید مشکل بازار و بازاریابی را از طریق کاهش نقش تصدی گری دولت که اساسی ترین مشکل پیش روی شرکت های دانش بنیان و بخش خصوصی است را کاهش داده و به توسعه شرکت های خصوصی و دانش بنیان اهمیت داده شود، رشد و توسعه اقتصادی کشور و موفقیت بیشتری را در بر خواهد داشت. تلاش در جهت افزایش توان شرکت های تولیدکننده برای رقابت در بازار جهانی نیازمند تغییر در فن آوری و روش های تولید می باشد در واقع، شرکت های دانش بنیان نقش مهمی در تغییر فن آوری و ایجاد روش های جدید و مدرن تولیدی دارند و باید مزیت رقابتی بودن تولیدات را محور کار خود قرار دهند. راهکارهای

علمی و عملیاتی جهت افزایش کیفیت بذر در استان همدان، استفاده از طرح‌های تحقیقاتی منظم در سال‌های متمادی برای رسیدن به رقم مقاوم و برگزاری کارگاه‌های آموزشی جهت آشنایی کشاورزان با سیستم‌های نوین تولید بذر بوده، در حالی که حمایت دولت در تولید بذر داخلی و و بخش خصوصی و افزایش شرکت‌های تعاونی خصوصی به عنوان مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی برای افزایش کیفیت بذر از دید کارشناسان لرستان و کرمانشاه می‌باشد. در این راستا، بعضی از شرکت‌های بخش خصوصی بذرهای با کیفیت تولید می‌کنند که برند سازی بذور هم با این وضع شکل می‌گیرد. بر اساس منطقه بندی انجام شده راهبردهای استان‌های همدان، لرستان، ایلام و کرمانشاه به شرح زیر می‌باشد. در تحقیق حاضر با استفاده از تحلیل SWOT و در راستای تحقق اهداف تحقیق نقاط قوت، ضعف، فرصتها و تهدیدهای پیشروی ساز و کارهای پایداری بذور کشاورزی مشخص گردید. در نهایت به منظور ارائه راهبرد مناسب توسعه ساز و کارهای پایداری بذور کشاورزی لازم است که میانگین نقاط قوت و فرصتها (SO) با میانگین کل نقاط ضعف و تهدیدها (WT) محاسبه شوند و با یکدیگر مقایسه شدند. براساس قاعده معمول در تحلیل SWOT چنانچه میانگین کل ضعفها و تهدیدها کمتر از میانگین قوت‌ها و فرصتها باشد ($WT < SO$)، راهبرد کلانی که می‌توان پیشنهاد نمود از نوع تهاجمی خواهد بود (شکل ۱). مطابق با نتایج بدست آمده، از آنجایی که میانگین کل ضعفها و تهدیدها (WT) کمتر از میانگین کل نقاط قوت و فرصتها (SO) می‌باشد، راهبرد کلان پیشنهادی برای توسعه پایداری بذور کشاورزی از نوع راهبرد تهاجمی خواهد بود که این راهبرد نقاط قوت و فرصتها را به حداکثر می‌رساند و برخلاف راهبرد تدافعی یک راهبرد کنشگر می‌باشد. امروزه بحث توسعه کشاورزی و ارتباط آن با پدافند غیرعامل بررسی می‌شود و تمام بخشهای کشاورزی از ارکان اصلی پدافند غیر عامل است. با توجه به نتایج تحقیق حاضر، با تمرکز بر نقاط قوت می‌توان از فرصتها بهترین بهره را برد.

طبق نتایج بدست آمده، شناسایی منابع و ذخایر ژنتیکی و بهره‌برداری از آن که به کشاورزان کمک می‌کند تا سیستم‌های کشاورزی خود را با کمترین اثرات مخرب محیطی توسعه دهند، مهم‌ترین نقطه قوت ساز و کارهای پایداری بذور شناخته شد. لذا انجام تحقیقات کاربردی و هدفمند برای بهره‌وری از ذخایر ژنتیکی منجر به تقویت نقاط قوت و بهره‌مندی از فرصت‌ها در این زمینه می‌گردد. همچنین نیاز به افزایش توجه و سطح حمایت‌های دولتی از طریق تضمین خرید بذور محصولات مختلف کشاورزی و ارائه تسهیلات اعتباری به بخش کشاورزی مبتنی بر نقاط قوت و فرصتها و جلوگیری از سپردن بازار به دلان واردکننده بخش بذور که موجبات غفلت از بخش زیادی از توان محققین پر تلاش بخش تولید و فرآوری بذر کشاورزی شده است، مشخصا فرصت محققین و تولیدکننده داخلی در تولید و توسعه بذور محصولات مختلف مبتنی ظرفیت و پتانسیل داخلی کشور تزییع می‌گردد، بنابراین کارآفرینی و آموزش و ترویج شیوه‌های نوین کشاورزی که می‌تواند شرایط رسیدن به معیشت پایدار را تسهیل نماید، انجام تحقیقات کاربردی و هدفمند برای بهره‌وری از ذخایر ژنتیکی گیاهی پیشنهاد می‌شود. همچنین جهت تناسب بیشتر فناوری‌های نوین در مراحل تولید و کشت و استفاده بهتر از پتانسیل‌های محلی، اضافه کردن برنامه‌های به نژادی مشارکتی به روشهای مرسوم به نژادی کارآمدی این روش را افزایش می‌دهد و به تولید ارقام اصلاح شده جدیدی منجر می‌گردد که مطابق با نیاز کشاورز و سازگار با شرایط مناطق هدف که همان مزرعه کشاورزان است می‌باشد. در این راستا، پیشنهاد می‌شود بانک اطلاعاتی از دانش بومی کشاورزان تدوین گردد و با انجام پژوهش‌های مشارکتی به احیا و مستند سازی این دانش و تجربیات پرداخته شود. در این راستا اتخاذ سیاست‌هایی چون ارتقاء تسهیلات و حمایت‌های مالی کارآفرینانه و توسعه سرمایه‌گذاری مخاطره‌پذیر در جهت توسعه پایدار کارآفرینی در بخش کشاورزی جهت بهره‌برداری لازم از ذخایر غنی ژنتیکی کشور در جهت تولید و خود کفایی بذر کشور به منظور کاهش وابستگی به سایر کشورها، شناسایی بازارهای جدید برای توسعه صادرات محصولات کنونی از طریق توسعه بازار و تجارت و ارتقا دسترسی به بازار نهاده‌ها، محصولات و خدمات کشاورزی پایدار ایجاد و توسعه زیر ساخت‌های فیزیکی بهبود بخش زنجیره ارزش در بخش کشاورزی و ارتقاء تولید محصولات کشاورزی به طریق پایدار (محصولات سالم) و انتخاب ساز و کارهای اثربخش خواهد شد.

نتیجه‌گیری

برای حصول به شرایط حداکثر-حداکثر، سیاست‌گذاری در چارچوب راهبردهای تهاجمی شناخته شده که به‌طور کلی در بعد اقتصادی بر توسعه سرمایه‌گذاری و نهادهای مالی، بهبود نظام مالیاتی و بازار در بعد اجتماعی بر توانمندسازی نیروی انسانی کشاورزی و توسعه دانش (توسعه شبکه گسترده بازار و اطلاع رسانی بازار محصولات و خدمات کشاورزی پایدار از سطح محلی تا بین‌المللی و تقویت زیرساخت‌های فیزیکی)، فناوری‌ها و نوآوری‌ها و تعیین نهادهای مالکیت و قانونی بخش خصوصی در تولید و اصلاح بذر و در بعد محیط زیستی بر حفاظت

و مدیریت منابع پایه (ارتقا نظام تحقیق و توسعه و ترویج کشاورزی با تاکید بر توسعه، نوآوری‌ها و فناوری‌های جدید پایدار و تدوین استانداردهای تولید و محیط زیستی) تاکید دارد، می‌تواند پیش برنده ساز و کارهای پایداری در بذر در کشور باشد.

منابع (با کد [1] مشخص گردد و در متن با کد داده شود)

[1] فلاحی، ا.، شکری جوکاری، س و قاضی، شیرین. ۱۳۹۶. راههای تامین امنیت غذایی و جایگاه آن در پدافند غیرعامل. فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه لرستان. شماره ۳

[2] محمدی کربلایی، ز و خسروی پور، ب. ۱۳۹۰. جایگاه پدافند غیرعامل در امنیت غذایی. همایش ملی آرایه‌های کشاورزی و سلامت غذایی، چالش‌ها و راهکارها.

[3] میرزائی، ا. ۱۳۹۳. بیوتروریسم و تجاوزگرایی، امنیت غذایی و پدافند غیرعامل. کنفرانس بین‌المللی پایدار توسعه، استراتژی‌ها و چالش‌های با تمرکز بر کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و جهانگردی، تبریز، دائمی. دبیرخانه کنفرانس بین‌المللی در توسعه پایدار، استراتژی‌ها و چالش‌ها

[4] Sulaiman, R. & Davis., K. (2012). The "New Extensionist": Roles, Strategies, and Capacities to Strengthen Extension and Advisory Services. Global Forum for Rural Advisory Services Initiative. GFRAS: Lausanne, Switzerland. Retrieved from <http://www.g-fras.org/en/157-the-new-extensionist.html>

[5] FAO. (2012). Global review of good agricultural extension and advisory service practices. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Rome. Retrieved from http://www.fao.org/nr/gen/gen_081001_en.htm (Accessed: 26-04-2017).

Strategic analysis of sustainable agricultural development with emphasis on passive defense of seed production

Farzad Kianersi^{1*}, Peyman Davami², Mohamadreza Nazari³, Aidin Hamidi⁴

^{1*} PhD of Plant Breeding, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, ² Deputy of Alborz Province Agricultural Support Service Company, ³ Assistant Professor, Seed and Plant Improvement Institute, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Karaj, Iran and ⁴ Associate Professor of Seed and Plant Certification and Registration Institute, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Alborz, Karaj, Iran

^{1*} farzad.kianersi89@gmail.com

²peymandavami@yahoo.com

³dmr.nazari@gmail.com

⁴a.hamidi@areeo.ac.ir

Abstract

Today, sustainable agricultural development is considered as one of the necessities and considerations of land development. In other words, agriculture and its products have a fundamental and strategic role in the continuation of human life. In order to investigate the strategic analysis of sustainable agricultural development with emphasis on passive defense of seed production during the two cropping years 2016-2017 and 2017-2018, non-probabilistic purposive sampling method was used. The main tools of data collection are a questionnaire and including personal and professional characteristics of experts, review of seed sustainability mechanisms including mechanisms to support domestic production (20 items) and stabilization of seed-related companies (20 items). Strengths (12 items), weaknesses (10 items), threats (5 items) and opportunities (9 items) that were measured on the Likert scale in four provinces of Hamadan, Ilam, Kermanshah and Lorestan. The results showed that the appropriate strategy to promote the stability of agricultural seeds with the aim of passive defense is an offensive strategy. In this regard, strategies to increase the effectiveness of agricultural knowledge and information by improving information mechanisms, strengthening the pluralism system through organizational development of producers in the production chain and seed breeding and creating coordination between them and empowering domestic production are appropriate strategies in the form of this strategy.

اولین همایش بین‌المللی و پنجمین همایش ملی علوم و تکنولوژی بذر ایران

بذر بهتر، سلامتی و امنیت غذایی بیشتر، هدر رفت کمتر منابع

۲۰ تا ۲۱ بهمن ۱۴۰۰

دانشگاه رازی، کرمانشاه

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام

Keywords: Seed production, Sustainable agricultural development, Passive defense.